

ХАРАКТЕРИСТИКА ТИПОВИХ СПОСОБІВ УЧИНЕННЯ НЕЗАКОННОГО ПЕРЕПРАВЛЕННЯ ОСІБ ЧЕРЕЗ ДЕРЖАВНИЙ КОРДОН УКРАЇНИ

CHARACTERISTICS OF TYPICAL ACTIONS ILLEGAL TRANSFER OF PERSONS THROUGH STATE THE BORDER OF UKRAINE

Горін М.С., здобувач

кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності

ПраТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом»

Актуальність статті полягає в тому, що з набуттям Україною незалежності, її географічне положення почали активно використовувати з метою нелегальної міграції, контрабанди та торгівлі людьми. І сьогодні, коли держава частково обмежена у можливостях розслідування навіть загальнокримінальних правопорушень, українські правоохоронці опинились перед наймасштабнішим викликом – необхідністю розслідування десятків тисяч специфічних та складних у доказуванні, тим більше по міжнародним стандартам, воєнних та інших кримінальних правопорушень. Незаконне переправлення осіб через державний кордон України (в'їзд і виїзд) залишається одним із найприбутковіших видів злочинності діяльності, яка із початком повномасштабного військового вторгнення, соціально-економічних змін у суспільстві й спрямованості політики держави на розвиток і розширення дипломатичних відносин з іншими країнами, отримала новий поштовх у кримінально-протиправному «прогресі». Спосіб вчинення кримінального правопорушення – один з центральних елементів криміналістичної характеристики незаконного переправлення осіб через державний кордон України, який дає найбільший об'єм криміналістичної інформації, що дозволяє зорієнтуватись слідчому в події кримінального правопорушення та визначити оптимальні методи розслідування. У зв'язку з цим, вбачається необхідним його детальне дослідження. У статті наголошено, що способи вчинення незаконного переправлення осіб через державний кордон України є повноструктурним елементом, що включають в себе весь комплекс дій злочинців по підготовці, вчиненню та приховуванню слідів злочинного діяння: організація незаконного переправлення осіб через державний кордон (планування діяння, пошук і добір осіб, які переправлятимуться через кордон, об'єднання зусиль та ресурсів, розподіл ролей між учасниками кримінального правопорушення тощо); керівництво незаконним переправленням осіб через державний кордон України (активна діяльність із забезпечення переправлення (розподіл конкретних обов'язків і конкретних дій, відання певних команд, настанов, інструктаж учасників тощо); сприяння незаконному переправленні осіб через державний кордон України порадами, вказівками, наданням засобів або усуненням перешкод (фактично – пособництво).

Ключові слова: криміналістична характеристика, спосіб, розслідування, підготовка, вчинення, приховування.

The relevance of the article lies in the fact that after Ukraine gained independence, its geographical position began to be actively used for the purpose of illegal migration, smuggling and human trafficking. And today, when the state is partially limited in its ability to investigate even general criminal offenses, Ukrainian law enforcement officers are faced with the biggest challenge - the need to investigate tens of thousands of specific and difficult to prove, especially by international standards, war and other criminal offenses. Illegal transportation of persons across the state border of Ukraine (entry and exit) remains one of the most profitable types of criminal activity, which with the beginning of a full-scale military invasion, socio-economic changes in society and the orientation of state policy on the development and expansion of diplomatic relations with other countries, received a new impetus in criminal and illegal "progress". The method of committing a criminal offense is one of the central elements of the forensic characterization of the illegal smuggling of persons across the state border of Ukraine, which provides the largest amount of forensic information that allows the investigator to orientate himself in the events of the criminal offense and determine the optimal methods of investigation. In this regard, its detailed study is considered necessary. The article emphasizes that the methods of illegal smuggling of persons across the state border of Ukraine are a full structural element, which include the entire complex of actions of criminals to prepare, commit and hide the traces of a criminal act: the organization of illegal smuggling of persons across the state border (planning of the act, search and selection of persons who will cross the border, pooling of efforts and resources, distribution of roles between participants in the criminal offense, etc.); managing the illegal transfer of persons across the state border of Ukraine (active activities to ensure transfer (allocation of specific duties and specific actions, giving certain commands, instructions, briefing participants, etc.); facilitating the illegal transfer of persons across the state border of Ukraine by advice, instructions, provision of means or by removing obstacles (actually – assistance).

Key words: forensic characteristics, method, investigation, preparation, commission, concealment.

Актуальність теми. З набуттям Україною незалежності, її географічне положення почали активно використовувати з метою нелегальної міграції, контрабанди та торгівлі людьми. І сьогодні, коли держава частково обмежена у можливостях розслідування навіть загальнокримінальних правопорушень, українські правоохоронці опинились перед наймасштабнішим викликом – необхідністю розслідування десятків тисяч специфічних та складних у доказуванні, тим більше по міжнародним стандартам, воєнних та інших кримінальних правопорушень.

Незаконне переправлення осіб через державний кордон України (в'їзд і виїзд) залишається одним із найприбутковіших видів злочинності діяльності, яка із початком повномасштабного військового вторгнення, соціально-економічних змін у суспільстві й спрямованості політики держави на розвиток і розширення дипломатичних відносин з іншими країнами, отримала новий поштовх у кримінально-протиправному «прогресі».

Спосіб вчинення кримінального правопорушення – один з центральних елементів криміналістичної характеристики незаконного переправлення осіб через державний

кордон України, який дає найбільший об'єм криміналістичної інформації, що дозволяє зорієнтуватись слідчому в події кримінального правопорушення та визначити оптимальні методи розслідування. У зв'язку з цим, вбачається необхідним його детальне дослідження.

Виклад основного матеріалу. Структура способу вчинення кримінального правопорушення є категорією непостійною. Залежно від своєрідності поведінки підозрюваного, особливостей ситуацій, що виникають до і після вчинення кримінальних правопорушень та інших обставин, вона може бути триланковою (включає поведінку суб'єкта до, під час і після вчинення кримінального правопорушення), дволанковою (у різних комбінаціях) й одноланковою (характеризує поведінку суб'єкта лише під час вчинення кримінального правопорушення).

Для кримінального правопорушення передбаченого ст. 332 КК України характерними є низка способів вчинення. З об'єктивної сторони це може бути вияв у 3 формах:

1. Організація незаконного переправлення осіб через державний кордон (планування діяння, пошук і добір осіб, які переправлятимуться через кордон, об'єднання зусиль

та ресурсів, розподіл ролей між учасниками кримінального правопорушення або здійснення безпосереднього керівництва діяльністю, спрямованою на незаконне перетинання цими особами державного кордону України, або на безпосереднє переправлення їх через державний кордон України) [11].

2. Керівництво незаконним переправленням осіб через державний кордон України (активна діяльність із забезпечення переправлення (розподіл конкретних обов'язків і конкретних дій, відання певних команд, настанов, інструктаж учасників тощо). Відмінність керівництва цим кримінальним правопорушенням від його організації полягає в тому, що керівництво можливе виключно під час або перед самим початком переправлення осіб через державний кордон [9].

3. Сприяння незаконному переправленні осіб через державний кордон України порадами, вказівками, наданням засобів або усуненням перешкод (фактично – посольство), де:

а) сприяння – створення відповідних умов для виконання чого-небудь (зокрема, надання засобів, зброя чи усунення перешкод);

б) порада – пропозиція, як діяти за яких-небудь обставин;

в) вказівка – керівна настанова;

г) усунення перешкод – ліквідація будь-яких обставин, що заважають вчиненню цього кримінального правопорушення [5; 8, с. 764–765].

Необхідно додати, що під вчиненням зазначених дій способом, небезпечним для життя та здоров'я особи, яку незаконно переправляли через державний кордон України, потрібно розуміти використання засобів, зброя чи предметів, що завдають або можуть завдати шкоди життю чи здоров'ю особи, наприклад, введення в організм потерпілого снотворної або сильної речовини, перевезення людей в ізоляції (тайнику), скупчення декількох осіб у непристосованому транспортному засобі (без доступу повітря, в забрудненій чадним газом атмосфері, у контакті з речовинами або предметами, що завдають шкоди життю чи здоров'ю) [8, с. 765].

Поряд із цим, незаконне переправлення осіб через державний кордон України може «виплітатися» також в ряд інших злочинних дій, бути засобом досягнення інших цілей, ніж простий формальний перетин кордону, а також бути способом приховування, або підготовки іншого кримінального правопорушення. У 32 % випадків такі кримінальні правопорушення, учинені групою осіб, були кваліфіковані за сукупністю з іншими кримінально-протиправними діями, передбаченими ст. 27, ч. 2 ст. 29, 143, 149, 201, 332-1, 358, 365 КК України [7, с. 895].

Аналіз слідчо-судової практики показав, що структура способів вчинення незаконного переправлення осіб через державний кордон України завжди є повноструктурною ланкою яка не може бути реалізована без попередньої підготовки, вивчення обстановки, створення умов, що сприяють «сприятливому» для злочинців результату кримінального правопорушення. В сучасних умовах досить активного характеру набуває незаконна діяльність злочинних угруповань, що характеризуються стабільністю відносин [1] із надання різноманітних послуг у незаконному переправленні осіб через державний кордон України на шляхах міжнародного сполучення. Ці послуги носять як консультативний характер, так і полягають у здійсненні активних злочинних дій з підготовки, вчинення або приховування уже вчинених кримінальних правопорушень.

При цьому, спосіб незаконного переправлення осіб через державний кордон України варто відрізнити від способів підробки документів, що посвідчують особу при перетині державного кордону, які, як вже було зазначено, можуть виступати складовою способів учинення такого кримінального правопорушення. Видами (способами)

повної підробки є такі: використання копіювально-розмножувальної техніки; використання спеціального друкарського обладнання; малювання, фотографування. До видів часткової підробки відносяться: використання оригінальних частин; ознаки внесення змін у документи [3; 10].

Такі дії є за своєю суттю підготовчими до незаконного переправлення осіб через державний кордон України, є пособництвом у ньому, та можуть, проте, кваліфікуватися окремо.

Слідчому важливо довести об'єктивний взаємозв'язок відповідних дій з незаконним переправленням осіб через державний кордон України, їх охоплення єдиним умислом. Практика показує, що найбільш часто зустрічаються такі види підробки документів: переклеювання фотографії 52 % (від загальної кількості вивчених нами кримінальних проваджень); зміна початкового змісту тексту документа (підчищення і дописки букв, слів, фраз, цифр) – 38 %; підробка відбитків печаток і штампів паспортно-візових служб і (або) служб прикордонного контролю – 10 %.

Крім цього, підготовка проявляється у таких діях, як підбір груп осіб які мають намір незаконно перетнути державний кордон, збір та вивчення необхідних відомостей про порядок охорони державного кордону, придбання необхідного спорядження (транспортні засоби та засоби зв'язку, одяг, взуття, продукти харчування для мігрантів, які тривалий час можуть акумулюватися у прикордонних районах), підшукування спільників тощо.

Таким чином, підготовчі дії можна розділити на «інтелектуальні»: планування кримінального правопорушення – визначення засобів і можливостей отримання підроблених або фальшивих документів, складання планів, схем маршрутів; розробка лінії поведінки в прикордонній зоні, на кордоні; складання «легенди» про своє перебування там; опрацювання алібі; вивчення розмовних навичок на іноземній мові тощо). І «фізичні» дії: пошук засобів для незаконного придбання документів, їх підробка; вчинення названих злочинних дій; викрадення документів; придбання квитків; оформлення турів, віз і документів, необхідних для прибуття до України й вибуття з неї на підставі підроблених документів; придбання різних матеріалів і речей, необхідних при незаконному перетині кордону, русі до нього: екіпіровки, камуфляжу, засобів зв'язку, географічних карт, компасів, шанцевого інструменту, наймання або придбання транспортних засобів, їх викрадення та ін.; дії з проникнення на різні види транспорту, що прямує до кордону або через нього, в тому числі, пов'язані з його незаконним заволодінням [2, с. 51].

При виборі способу незаконного переправлення осіб через державний кордон поза пунктами пропуску злочинці враховують географічні особливості ділянок, що перетинаються (сухопутна, річкова, уздовж автомобільних і залізничних шляхів сполучення та ін.) і систему їх охорони. У пішому порядку незаконно перетинається державний кордон на сухопутних ділянках, а також на річкових ділянках вброд або по льоду. Такі кримінальні правопорушення поза пунктами пропуску вчиняються, в основному, не шляхом незаконного подолання розташованих на місцевості інженерних споруд, а на ділянках місцевості, де вони відсутні – лінії її географічного проходження.

Аналіз способів злочинної діяльності, пов'язаної з незаконним переправленням осіб через державний кордон, свідчить про те, що переправники постійно вживають заходів щодо вдосконалення існуючих способів та розробки принципово нових з метою мінімізації ефективності діяльності правоохоронних органів.

До таких заходів слід віднести: використання сучасних засобів навігації (використання малих літальних апаратів і дельтапланів) та GPS-навігаторів; переправлення осіб по каналах у декілька окремих етапів; «безконтактне» керівництво переправленням з боку так званих «організаторів» (переправників); розширення практики застосування так

званими «переправниками» засобів маскуванню з метою унеможливлення їх ідентифікації за ознаками зовнішності, встановлення маршруту переміщення та транспортних засобів, місць проживання та перетину державного кордону; активізація завдяки безвізовому режиму, легального в'їзду в Україну осіб з метою подальшого нелегального перебування чи виїзду; поширення корупційних зв'язків із представниками владних структур, установ та організацій, забезпечення їх стійкості з метою створення умов безперервності функціонування каналів незаконного перетину та уникнення від відповідальності причетних до злочинної діяльності осіб [4, с. 160]; здійснення високо-технологічних підробок з використанням сучасних технічних засобів та їх використання при перетині державного кордону України.

Узагальнення способів незаконного переправлення осіб через державний кордон України дає підстави для їх криміналістичної класифікації в залежності від таких чинників:

1) вид транспортних засобів, які використовуються при переміщенні осіб (залізничний, легковий або вантажний автотранспорт, гужовий, морський, авіаційний) та інших засобів, які полегшують перетинання державного кордону;

2) технічне забезпечення порушення державного кордону – перехід в пішому порядку, перепливання тощо;

3) кількість нелегальних мігрантів – порушників державного кордону:

а) одиночні;

б) групі (до 5 осіб; 5 – 10 осіб; 10– 20 осіб; понад 20 осіб);

4) правова підстава (знаходження) переміщення території України:

а) нелегальне прибуття – нелегальне вибуття (поза пунктами пропуску; через пункти пропуску за підробленими або недійсними документами; через пункти пропуску з укриттям в конструктивних особливостях (тайниках) транспортних засобів і серед вантажу, із використанням інших способів ухилення від прикордонного контролю;

б) легальне прибуття в Україну (або легальне знаходження на території України) – нелегальне вибуття – передбачає прибуття в Україну (або проживання в Україні) на законних підставах, проте мета поїздки не співпадає з метою, вказаною у візі (найчастіше її використовують студенти, члени релігійних організацій, трудові мігранти і переселенці), або взагалі без такої;

в) нелегальне прибуття – легальне вибуття – передбачає прибуття з метою звернення до компетентних органів з клопотанням про надання статусу біженця, який дозволяє легалізуватися на території України, використовуючи зв'язки серед національних діаспор [6];

5) безпосередньо спосіб перетину державного кордону:

а) відкритий;

б) прихований.

До прихованих способів перетину лінії кордону можна віднести знаходження осіб в спеціально обладнаних укриттях в автотранспорті, товарних і пасажирських залізничних вагонах, на морських пасажирських, вантажних та інших судах, у багажних відсіках, інших місцях транспортних і пасажирських літаків. Шляхом таємного подолання лінії наземних або водних (морських, річкових) інженерних загороджень і сигналізації будь-яким способом, (використання лазів, зроблених шляхом розсування дроту, його розривання; підкопів, маршрутів, прокладених по руслах річок, під мостами, з використанням різних накладених на дріт пристосувань; шляхом пішого переходу, вплаву, по льоду водоюми, за допомогою жердин, ходул, взуття, що імітує сліди тварин, пересуваються спиною вперед, стрибками, шляхом перекочування тощо);

шляхом проходження поза пунктами пропуску на вантажних і легкових автомобілях при пособництві співробітників прикордонних військ; на весловому човні по прикордонному водному простору тощо [12, с. 43].

Поряд із цим, мають місце випадки коли під час вчинення незаконного переправлення осіб через державний кордон України, особи перетинають державний кордон незаконно, а провідники – на законних підставах, зустрічають мігрантів на території суміжної держави і в залежності від кінцевого результату організують свої подальші дії.

Як зазначили опитані правоохоронці, оплата послуг переправлення в країну призначення здійснювалась в країні походження у 20,4 % випадків у повному обсязі, у 30,5 % – на маршруті переправлення; у 23,0 % – доплата при виїзді за межі України та у 26,1 % – після прибуття до країни призначення.

Практика показала, що зазвичай (73 %), у кримінальному провадженні щодо незаконного переправлення осіб через державний кордон України, органи досудового розслідування зіштовхуються з діями з його приховування. Дії з приховування кримінального правопорушення пов'язані єдиним злочинним умислом і можуть здійснюватися на всіх його етапах: як при підготовці, вчиненні, так і після закінчення.

Приховування вчинення кримінального правопорушення застосовують організатори та пособники незаконного переправлення осіб у 82 % випадків, а безпосередні порушники державного кордону – нелегальні мігранти – в 9,5 % випадків.

Найбільша ступінь прихованості притаманна діям злочинців при безпосередньому незаконному переправленні осіб через державний кордон, зокрема, для цього вибирається нічний час (з 00.00 до 04.00), погані погодні умови (дощ, сніг, туман тощо), важкодоступні ділянки місцевості (мова йде про незаконне переправлення через так звану «зелену» ділянку державного кордону), або тайники в транспортних засобах (якщо мова йде про незаконне переправлення у пунктах пропуску через державний кордон з приховуванням від прикордонного контролю).

Як зазначає Бегалов Є. П. для приховування ознак зовнішності злочинці часто використовують шлем-маски балаклави, для унеможливлення їх затримання і при цьому здійснення контролю за рухом групи знаходяться на певній відстані від незаконних мігрантів, використовують завчасно підготовлені пролази у загороджувальному паркані. Сліди ніг можуть замітатися, ділянки контрольно-слідової смуги перепрофілюються. Матеріально-фіксовані відображення фальсифікуються під сліди тварин, сліди звернуті носками у зворотному напрямі тощо [2, с. 59–60].

Особливим способом приховування незаконного переправлення є опосередкований вплив злочинців на осіб, яких переправляють через державний кордон. Так, особи які мають намір незаконного перетнути державний кордон завчасно інструктуються про умови та правила поведінки у разі їхнього затримання (покривання злочинців, у обмін на повторні спроби їх незаконного переправлення, надання завідомо неправдивих показань або взагалі відмови від надання показань тощо). Комбінованим способом приховування можна вважати також і неправдиве алібі, тобто створення злочинцем неправильного уявлення про своє перебування в момент, який цікавить слідство, в іншому місці або при виконанні інших завдань (збирання дикоросів, дров, соку, смоли, вирубки лісу тощо) [9].

Отже, аналіз емпіричного матеріалу та спеціальної літератури дозволив виокремити наступні способи приховування незаконного переправлення осіб через державний кордон України:

1) використання сучасних засобів навігації;

2) «безконтактне» керівництво переправленням нелегальних мігрантів з боку організаторів (переправників);

3) переправлення нелегальних мігрантів без наявності будь-яких офіційних документів;

4) надання нелегальними мігрантами неправдивих показань про себе, обставини переправлення, що суттєво ускладнюватиме їх подальшу ідентифікацію;

5) розширення практики застосування переправниками засобів спеціального маскуванню з метою унеможливлення їх ідентифікації нелегальними мігрантами за ознаками зовнішності, встановлення маршруту переміщення та транспортних засобів, місць проживання та перетинання державного кордону

Висновки. Незаконне переправлення осіб через державний кордон України вчиняється такими типовими способами: 1) організація незаконного переправлення осіб через державний кордон (планування діяння, пошук і добір осіб, які переправлятимуться через кордон, об'єднання зусиль та ресурсів, розподіл ролей між учасниками кримінального правопорушення тощо) (39 %); 2) керівництво незаконним переправленням осіб через державний кордон України (активна діяльність із забезпечення переправлення (розподіл конкретних обов'язків і конкретних дій, відання певних команд, настанов, інструктаж учасників тощо) (33 %); 3) сприяння незаконному переправленню осіб через державний кордон України порадами, вказівками, наданням засобів або усуненням перешкод (фактично –

пособництво), де: а) сприяння – створення відповідних умов для виконання чого-небудь (зокрема, надання засобів, знарядь чи усунення перешкод); б) порада – пропозиція, як діяти за яких-небудь обставин; в) вказівка – керівна настанова; г) усунення перешкод – ліквідація будь-яких обставин, що заважають вчиненню цього кримінального правопорушення (28 %).

Звернута увага, що незаконне переправлення осіб через державний кордон України може «вплітатися» також в ряд інших злочинних дій, бути засобом досягнення інших цілей, ніж просто формальне сприяння у перетині кордону, а також бути способом приховування, або підготовки до вчинення іншого кримінального правопорушення (зокрема, у 32 % випадків такі кримінальні правопорушення, учинені групою осіб, були кваліфіковані за сукупністю з іншими кримінально-протиправними діями, передбаченими ст. 27, ч. 2 ст. 29, 143, 149, 201, 332-1, 358, 365 КК України). Враховуючи множинність вчинення предикатних кримінальних правопорушень, було виокремлено типові види підробки документів, зокрема, переклеювання фотографії 52 % (від кількості вивчених нами кримінальних проваджень); зміна початкового змісту тексту документа (підчищення і дописки букв, слів, фраз, цифр) – 38 %; підробка відбитків печаток і штампів паспортно-візових служб і (або) служб прикордонного контролю – 10 %.

ЛІТЕРАТУРА

1. Апухтін С. І. Теоретичні та практичні питання взаємодії оперативних підрозділів ОВС під час розшуку обвинувачених і підсудних. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 2012. № 3. С. 151–158.
2. Бегалов Є. П. Розслідування незаконного переправлення осіб через державний кордон України: дис. ...докт. філософ. 081. Київ. 2020. 280 с.
3. Воробей О. В., Волошин О. Г., Мельников І. М. Техніко-криміналістичне дослідження документів: навч.-метод. посіб. Київ: Центр навч. л-ри, 2008. 304 с.
4. Клібанчук А. Б. Криміналістичне дослідження способів незаконного перетину державного кордону України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Юриспруденція. 2014 № 12. Т. 2. С. 157–160.
5. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
6. Левковський, В. Ф. Стан та шляхи боротьби з нелегальною міграцією в Україні. *Боротьба з організованою злочинністю та корупцією (теорія і практика)*. 2002. № 6. С. 41–46.
7. Мельник М. І., Хавронюк М. І. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 р. Київ: Кантон А.С.К., 2002. 1104 с.
8. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 1104 с.
9. Сорока А. З. Спосіб вчинення незаконного переправлення осіб через державний кордон України як елемент криміналістичної характеристики. *Університетські наукові записки*. 2014. № 1 (49). С. 174–180.
10. Тальянчук Л. С. Криміналістичне дослідження документів, що посвідчують особу при перетині державного кордону України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ. 2016. 19 с.
11. Федосєєв В. В. Незаконне переправлення осіб через державний кордон України, як форма об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 332 КК України. *Форум права*. 2012. № 4. С. 970–974.
12. Цевельов О. С. Державне реагування на загрози національній безпеці у сфері безпеки державного кордону України: дис. ... канд. наук з держ. управл.: 25.00.05. Хмельницький. 2017. 313 с.